

Шифр роботи:

«Будь експортоздатним!»

**РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ ТОРГІВЛІ ДЕРЕВИНИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Передумови та причини заборони експорту необробленої деревини.	5
РОЗДІЛ 2. Аналіз експорту деревини та його наслідки на економіку України ...	9
РОЗДІЛ 3. Рекомендації щодо розвитку експортної політики торівлі деревини в умовах євроінтеграції.....	15
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27

ВСТУП

Проблема розвитку економіки України в сучасних умовах безпосередньо пов'язана з імплементацією Угоди про асоціацію. Інтеграція України в європейську спільноту полягає в довготривалому і послідовному процесі виконання Угоди. Саме виконання євроінтеграційних завдань буде сприяти виникненню нових можливостей та перспектив для національної економіки України, а також породжуватиме виникнення нових викликів, зокрема, одним із таких проблемних питань є застосування обмежень експорту лісоматеріалів, що суперечить положенням Угоди. Особливої актуальності набувають дослідження спрямовані на оцінюванні дієвості заборони експорту, пошуку компромісних та альтернативних способів врегулювання суперечностей між Україною та ЄС щодо експортної політики торгівлею деревиною.

Регулювання ринку лісоматеріалів та їх експорт до ЄС, аналіз можливого впливу запровадженої заборони на експорт лісу-кругляку та її оцінка відповідно до задекларованих цілей мораторію – стали об'єктом досліджень широкого кола вітчизняних економістів, екологів, лісників та підприємців, зокрема: Ангел Є., Бутін А., Галасюк В., Гужва І., Іванов Є., Лавриненко І., Лозицький В., Мазярчук В., Махінова А., Мироненко Ю., Подкоритов В., Попков М., Тестов П., Федько І., Хорт Ю., Цуприк Б., Ярощук О. та інші. Однак дослідники так і не знайшли єдиного вирішення проблеми, яке б скоротило обсяги експорту необроблених лісоматеріалів, сприяло розвитку лісогоподарства та не суперечило зобов'язанням України перед ЄС та СОТ.

Мета роботи полягає в розвитку експортної політики України шляхом митно-тарифного регулювання в умовах євроінтеграційних процесів, пов'язаних з імплементацією Угоди про асоціацію.

Відповідно до мети роботи виникає необхідність вирішення таких завдань:

- визначити передумови та причини заборони експорту лісоматеріалів;
- проаналізувати та оцінити вплив заборони на експорт лісу-кругляку відповідно до задекларованих цілей мораторію на економіку України;

– розробити рекомендації щодо розвитку експортної політики торгівлею лісоматеріалами в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є експорт сирого матеріалу до Європейського Союзу та продукції глибинної обробки.

Предмет дослідження: удосконалення експортної політики торгівлею деревини із застосуванням митно-тарифних бар'єрів та визначення перспектив розвитку вітчизняної деревообробної промисловості.

У процесі дослідження в рамках комплексного підходу використані такі загальнонаукові методи пізнання, як індукція і дедукція, аналіз і синтез, методи узагальнення теоретичного і фактичного матеріалу шляхом порівняння, якісного і кількісного економіко-статистичного аналізу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в аналізі існуючих та пошуку нових альтернатив збалансування експорту, забезпечення рівних умов та недопущення дискримінації між Європейським Союзом та вітчизняним ринком.

Наукова новизна: на основі аналізування альтернативних варіантів розвитку експортної політики України торгівлею лісоматеріалами в умовах євроінтеграції запропоновано оптимальні ставки адвалорних та специфічних експортних мит з врахуванням тарифної ескалації митно-тарифних бар'єрів.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИЧИНИ ЗАБОРОНИ ЕКСПОРТУ НЕОБРОБЛЕНОЇ ДЕРЕВИНИ

Серед європейських країн Україна за загальною площею лісів посідає восьме місце, із показником лісистості території на рівні 15,73% від загальної площі країни, що майже втричі нижче, ніж у середньому в Європі (див. рис. 1.1). Проте середній обсяг запасів українських лісів є приблизно рівне середнім обсягам запасів таких країн як Фінляндія, Туреччина, Румунія, Польща тощо. Такий низький рівень лісистості території України визначається тим, що в її складі 8 областей відносяться до степової зони, що займає майже 40% загальної площі країни. Водночас, низький рівень лісистості території не спричиняє значних ускладнень у веденні ефективного лісового господарства і розвитку лісопромислового комплексу на іншій її території.

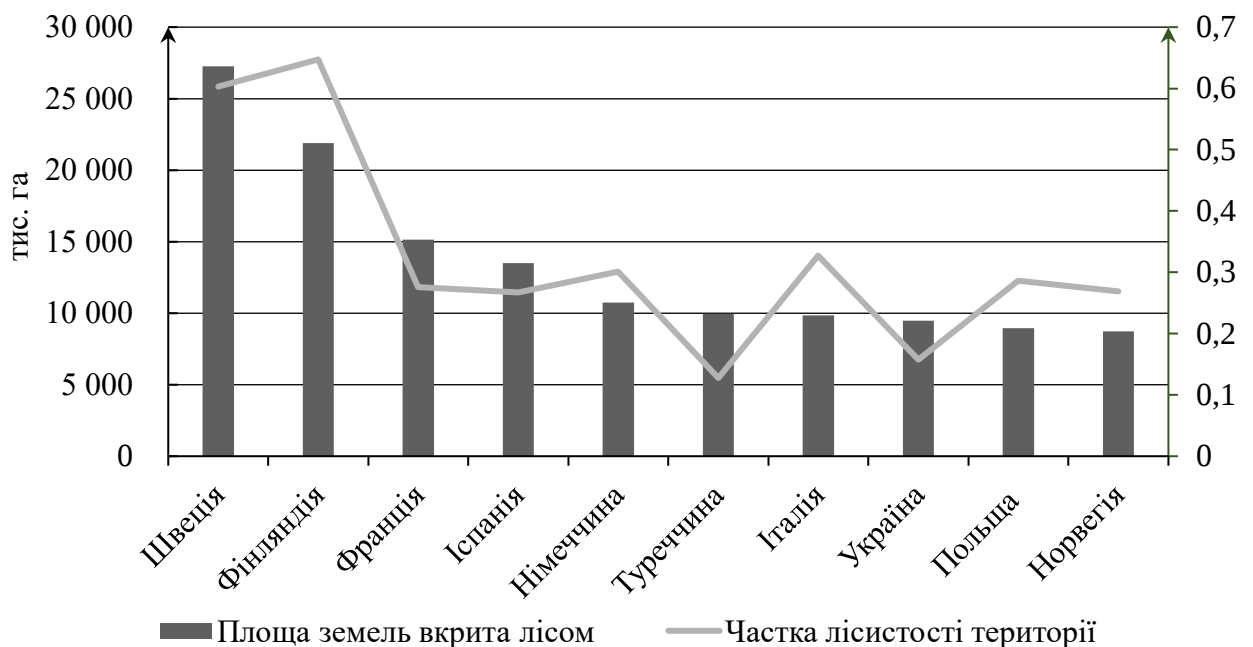

Рис. 1.1. Рейтинг європейських країн за площею лісів станом на 2018 р.

Джерело: сформовано на основі матеріалів [1]

Ліси України та лісове господарство мають певні відмінні риси, порівняно з лісами інших європейських держав, зокрема [1]:

- відносно низький середній рівень лісистості території;

- ліси розташовані у різних природних зонах, тому мають різний склад та потребують різних підходів щодо догляду, використання лісових ресурсів та їх корисних властивостей;
- ліси переважно мають екологічне значення;
- історично певні території лісів закріплені за постійними лісокористувачами;
- половина лісів України є штучно створеними.

За останні роки території, які вкриті лісами значно зменшуються. Перед Україною постає проблема екологічної катастрофи. Масово збільшується спустошення територій, що призводить до паводків, зсувів, забруднення повітря і низки інших негативних наслідків. На додачу, ліси масово вирубують, а відтворення не має тенденції до зростання, а навпаки – зменшується з кожним роком, а ще щорічно зростає кількість незаконних вирубок, що в сукупності завдає значної шкоди українському лісовому господарству.

З метою запобігання подальшого розвитку таких подій, Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів». Закон встановлює [2] тимчасову, строком на 10 років, заборону вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту необроблених лісоматеріалів. Варто зазначити, що заборона на експорт деревних порід, крім сосни, діє з 1 листопада 2015 року, а заборона на експорт деревних порід сосни запроваджено з 1 січня 2017 року. Також варто зазначити, що норми згаданого Закону [2] забороняють вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних і рідкісних порід дерев, до яких відноситься акація, берека, вишня, груша, горіх, каштан, тис ягідний, черешня, явір та ялівець, крім того, цей перелік доповнено дубом.

Для правильного та ґрунтовного розуміння спрямованості дії запровадженого мораторію, насамперед необхідно чітко розмежувати терміни, які згадані в Законі:

1. Лісоматеріали – деревні матеріали, які добуваються шляхом розподілу на частини звалених дерев та деревних колод (уздовж або впоперек) для подальшого використання або переробки [2; 3];

2. Деревина необроблена – лісоматеріали необроблені, які класифікуються за кодом 4403 УКТ ЗЕД (ліс-кругляк) [4]:

- лісоматеріали в природному стані, зрубані, переважно з підрубленими гілками, а також із вилученим зовнішнім або як із зовнішнім, так і внутрішнім шарами кори, або лише з вилученими опуклостями;

- деревина, з поверхні якої були вилучені зовнішні шари, що складаються з нещодавно утворених, свіжих шарів (заболоней), з метою економії під час транспортування та запобігання гниттю;

- деревина, начорно брусована на чотири канти, що являє собою стовбури чи ділянки стовбурів дерев, поверхня яких стесана сокирою, стругом або відпиляна так, що її поперечний переріз має прямокутну форму (включаючи квадратну).

3. Деревина паливна – деревина, що використовується в якості палива в процесі приготування їжі, виробництва тепла і електроенергії. Цей термін складається з деревини, у вигляді колод, полін, хмизу, гілок, сучків тощо; деревна тріска або стружка; тирса, тріска, стружка, уламки та відходи деревини та скрап, агломеровані або неагломеровані [5, с. 12]. Цей термін також включає використання, що підлягає в якості палива деревної тріски, безпосередньо (тобто в лісі) отриманої з круглого лісу. При експорті паливна деревина класифікується за кодом товарної позиції 4401 УКТ ЗЕД.

4. Пиломатеріали – пилопродукція певних розмірів та якості, яка має щонайменше два плоскопаралельні пласти (код товарної позиції 4407 УКТ ЗЕД).

Серед цілої низки причин прийняття Закону, ключовою було названо стихійне та неконтрольоване вирубування лісів із наступним експортом необробленого лісу, що негативно впливає на соціально-економічне та екологічне становище регіонів та України загалом. Зменшення обсягів виробництва меблів та збільшення експорту продукції з низькою доданою

вартістю, а також збільшення безробіття й низький рівень заробітних плат стали наслідком неконтрольованих вирубок лісів та експорту деревної сировини.

На основі міжнародного досвіду, у своєму дослідженні автор [6, с. 11] виділяє такі основні мотиви запровадження заборони експорту деревини:

- природоохоронний, що зводиться до прагнення за рахунок заборони експорту знизити обсяги вирубки лісів, зменшити темпи зниження лісистості, зберегти рідкісні ландшафти;

- економічний, який базується на уявленні про те, що, перенаправивши експортовану деревну сировину на місцеві переробні підприємства, можна дати поштовх економічному зростанню сектору, збільшити частку глибокої переробки і доданої вартості, збільшити сукупний дохід від експорту;

- соціальний, що передбачає, що за рахунок заборони експорту деревини можна поліпшити умови життя населення (навколишнє середовище) і створити нові робочі місця.

Додатковим мотивом для прийняття [5, с. 1] заборони є нездатність держави іншими методами впоратися з нелегальними вирубками, де тіньовий оборот незаконно вирубанної деревини супроводжується корумпованістю. Заборона на експорт деревини може поширюватися на окремі породи, сортименти, регіони і вводиться на різні періоди часу. За своїм впливом на експорт він близький до експортних тарифів і часто замінюється ними.

Боротися із зазначеними проблемами ВРУ вирішила шляхом запровадження тимчасового мораторію на експорт необробленої деревини, метою якого є [2; 3]:

- 1) зменшити обсяги неконтрольованих вирубок лісів;
- 2) сприяти переорієнтації українських підприємств на експорт продукції з більш глибоким ступенем обробки;
- 3) забезпечити вітчизняні деревообробні та меблеві підприємства сировиною;
- 4) збільшити наповнення бюджету держави;
- 5) створити нові робочі місця;
- 6) стимулювати розвиток деревообробної та меблевої промисловості.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ ДЕРЕВИНИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Станом на 2017 рік деревина та вироби з неї становили 2,8% від загального обсягу українського експорту. Варто зазначити, що за проаналізований період з 2013 по 2018 рік питома вага товарної групи 44 за УКТ ЗЕД поступово зростала: у 2013 році питома вага цих поставок становила 1,8%, у 2014 році – 2,3%, а вже у 2015-2016 роках ця частка зросла до 2,9% та 3,1% відповідно. Це відбулося, насамперед, за рахунок не такого значного падіння експорту деревини та виробів із неї на фоні більш значного падіння всього українського експорту. У той час як експорт з України в річному вимірі впав на третину, падіння обсягів експорту деревини та виробів з неї склало 12,3%, що вплинуло на їхню питому вагу в загальних обсягах експорту України. Таким чином, цей вид товарів почав відігравати більш важливу роль у структурі зовнішньої торгівлі України.

Основні показники окремих експортних груп лісоматеріалів відображено в табл. 2.1. Вони свідчать про поступове зменшення поставок з України необробленої деревини.

Таблиця 2.1

Динаміка українського експорту окремих видів лісоматеріалів протягом 2013-2018 рр.

Роки	Код УКТ ЗЕД			
	Деревина необроблена 4403		Паливна деревина 4401	
	Вага, тонн	Вартість, тис. дол США	Вага, тонн	Вартість, тис. дол США
2013	2 787 702	237 544	1 521 729	107 142
2014	2 879 231	212 672	1 757 272	112 543
2015	2 497 181	173 021	2 040 622	100 366
2016	1 732 230	106 094	2 040 011	101 694
2017	10 658	880	1 971 726	114 294
2018	2 866	200	1 974 597	152 042

Джерело: сформовано за матеріалами [7]

Як ілюструють дані табл. 2.1 спостерігається тенденція поступового скорочення поставок необроблених лісоматеріалів з України, але навіть попри

дію мораторію все ж здійснюється експорт українського лісу, хоча в значно менших обсягах. Заразом, упродовж проаналізованого періоду з 2014 по 2018 роки обсяг експорту паливної деревини коливається невеликим значенням, що свідчить про стабільність поставок за кордон.

Обсяг експортних поставок деревини та виробів із деревини у 2018 році досягнув 1,5 млрд. дол. США, що на 26,8% більше порівняно з 2016 роком (див. рис. 2.1). Варто зазначити, що втрати від впровадження мораторію на експорт необробленого лісу були компенсовані головним чином за рахунок зростання продажу за кордон пиломатеріалів (товарна позиція 4407 УКТ ЗЕД). Експорт пиломатеріалів у 2016 році зріс на 9,2%, що у грошовому еквіваленті становить 33,1 млн. дол. США, а у 2017 році цей показник становив уже 16,7% (65,8 млн. дол. США), то вже у 2018 році показник досягнув рівня 26% (119,4 млн. дол. США). Загалом, з часу часткової дії мораторію у 2015 році до сьогодні експорт вказаної товарної позиції зріс на 65% (236,3 млн. дол. США). При цьому, з моменту дії мораторію значно зросла роль продукції лісопильної галузі в експорті деревини та виробів із деревини. Зокрема, якщо у 2015 році частка зазначеної товарної позиції становила 32,6% від загального обсягу експорту, то вже у 2018 році цей показник досягнув 39%.

Решту втрат було компенсовано за рахунок зростання обсягу експорту більшості товарних позицій групи 44 УКТ ЗЕД. Зокрема, у 2016 – 2017 роках майже в 2 рази зріс (у грошовому вимірі) експорт товарної позиції 4408 (листи для облицювання, фанери та інші матеріали) і досягнув 175 млн. дол. США (99,1 млн. дол. США у 2015 році та 135,1 млн. дол. США у 2016 році). Окрім цього, у 2017 році суттєво зріс продаж за кордон столярних та теслярських виробів (товарна позиція 4418, на 13,3% або 16,3%). Експорт інших товарних позицій демонстрував відносно зростання, яке було незначним в абсолютному вимірі на фоні загального обсягу експорту.

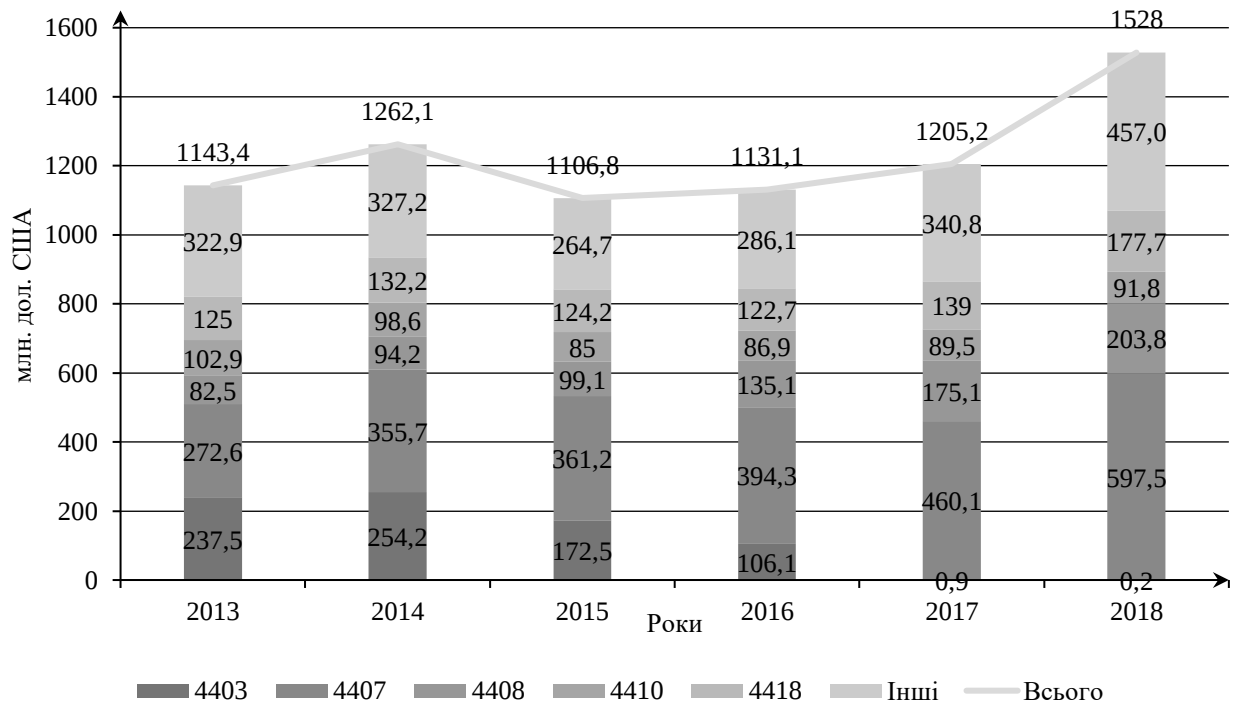

Рис. 2.1. Динаміка українського експорту деревини та виробів із дерева у 2013-2018 рр.

Джерело: сформовано за матеріалами [7]

Примітка: коди товарних позицій наведено відповідно до УКТ ЗЕД: 4403 (Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані), 4407 (Лісоматеріали розпиляні або розколоті уздовж, розділені на шари або луцені, стругані або нестругані, шліфовані або нешліфовані, які мають або не мають торцеві з'єднання, завтовшки більші як 6 мм), 4408 (Листи для облицювання (включаючи листи, отримані розділенням шаруватої деревини), листи для клеєної фанери або для подібної шаруватої деревини та інші лісоматеріали, розпиляні вздовж, розділені на шари або луцені, стругані або нестругані), 4410 (Плити деревостружкові, плити з орієнтованою стружкою (OSB) або аналогічні плити з деревини або з інших здерев'янілих матеріалів, просочені або не просочені смолами або іншими органічними зв'язувальними речовинами), 4418 (Вироби столярні та теслярські будівельні деталі, включаючи пористі дерев'яні панелі, зібрані панелі для підлоги, гонт і драпку для покрівель)

Загалом, запроваджений мораторій видозмінив структуру експортних поставок деревини та виробів із деревини. Можливим наслідком заборони експорту необробленої деревини є зменшення надходжень в цілому по всій товарній групі 44 УКТ ЗЕД, але у 2015 році спостерігається позитивна тенденція. За проаналізований період особливо помітним є зростання експортних поставок з України продукції лісопильної галузі, питома вага якої у загальному обсязі продукції цієї товарної групи зростає до 39%. Таким чином, від імплементації мораторію відбулося значне зростання експорту товарів первинної обробки деревини, крім того, спостерігалось зростання експорту товарів глибокої обробки деревини, але із значно меншим зростанням.

Особливої уваги, виходячи з аргументів запровадження мораторію, набуває динаміка експорту деревини, що реалізується в необробленому вигляді. На рис. 2.2 відображено щорічну зміну середніх експортних цін з України лісу-кругляку (4403 УКТ ЗЕД), а також паливної деревини в круглому та колотому виді (4401 УКТ ЗЕД). Ключовими українськими експортерами зазначеної продукції є підприємства Державного комітету лісового господарства, частка яких становить близько 80% сукупного експорту деревини в необробленому вигляді.

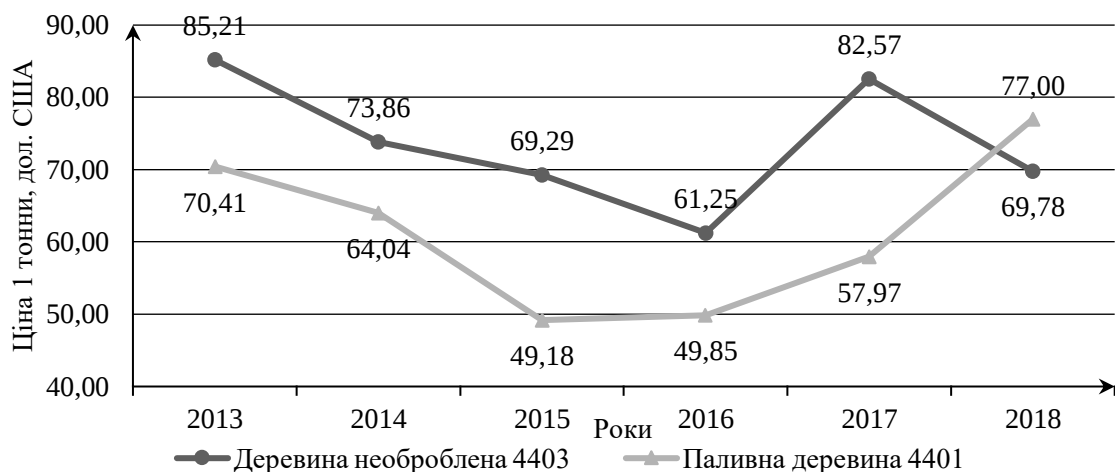

Рис. 2.2. Динаміка річних середніх цін на паливну деревину (4401) та деревину необроблену (4403), що експортовано з України у 2013-2018 роках
Джерело: розраховано та сформовано за матеріалами [7]

У результаті середня експортна ціна на необроблений ліс-кругляк зменшилась майже на 24 дол. США: з 85,21 дол. США/тонну у 2013 році до 61,25 дол. США/тонну у 2016 році. Аналогічна ситуація спостерігалася із цінами на паливну деревину у круглому та колотому вигляді: з 70,41 дол. США/тонну у 2013 році до 49,18 дол. США/тонну у 2015 році, тобто ціна зменшилась більше як на 20 дол. США. Справді, на європейському ринку впродовж останніх п'яти років відбувалося падіння цін на деревину, але значно меншими темпами, ніж в Україні. До прикладу [5, ст. 20-22], у державному лісовому підприємстві RMK (Естонія) експортна ціна за кубометр хвойного пиловника зменшилась на 3-4 євро, у державному акціонерному товаристві LVM (Латвія) на 6-9 євро, що значно менше ніж в Україні. При цьому, варто зауважити, що середній рівень

внутрішніх цін у зазначених країнах є не найвищим серед європейських країн, але значно вище, ніж в Україні. Така ситуація свідчить про експорт українського лісу за мінімальними цінами, а причинами цього можна назвати або непрофесійність роботи Держлісагентства, або навмисне заниження цін з метою отримання особистої корупційної вигоди.

За наявних статистичних даних можна стверджувати про певний позитивний вплив мораторію на експорт лісоматеріалів на розвиток деревообробної та меблевої галузей. У 2016 році за умов часткової дії заборони, спостерігалось значне скорочення кількості підприємств зазначених галузей (див. табл. 2.2), зокрема, на 14,84% зменшилась кількість підприємств деревообробної галузі, при тому кількість лісопильних та стругальних підприємств скоротилась на 13,58%, а підприємств із виготовлення виробів із деревини – на 16,03%. Така ж негативна тенденція була і в меблевій галузі – у 2016 році кількість підприємств скоротилась на 16,29%. Проте вже у 2017 році кількість підприємств зросла майже до рівня 2015 року. У деревообробній галузі на 15,69% зросла кількість лісопильних та стругальних підприємств, а на підприємствах із виготовлення виробів із деревини – на 14,37%. Меблева галузь характеризувалась меншим приростом кількості підприємств у 2017 році – всього на 9,56%.

*Таблиця 2.2***Кількість підприємств деревообробної та меблевої галузей у 2013-2017 рр.**

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	Аналізовані періоди, роки				
		2013	2014	2015	2016	2017
Виготовлення виробів із дерева, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16	3224	2949	3039	2588	2994
Лісопильне та стругальне виробництво	16.1	1496	1392	1473	1273	1490
Виготовлення виробів із деревини, корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння	16.2	1728	1557	1566	1315	1504
Виробництво меблів	31	1591	1401	1387	1161	1272

Джерело: сформовано на основі матеріалів [8]

Варто зауважити, що протягом 2013-2017 років на підприємства деревообробної галузі відбувався приріст кількості працівників (див. рис. 2.3). Із року впровадження мораторію до 2017 року зайнятість збільшилася на 20,9% або майже на 3 тис. осіб. Головним чином приріст припав на підприємства, що займаються лісопильним та стругальним виробництвом, де кількість працівників зросла на 36,6% або майже 5 тис. осіб. Протилежна ситуація склалася на підприємствах меблевої галузі, де з 2013 року відбувався спад зайнятості. Зокрема, у 2016 році від часу часткової дії мораторію кількість працівників зменшилася на 1,8% або майже 600 осіб, проте вже у 2017 відбувся приріст зайнятості на 8% або понад 2,5 тис. осіб.

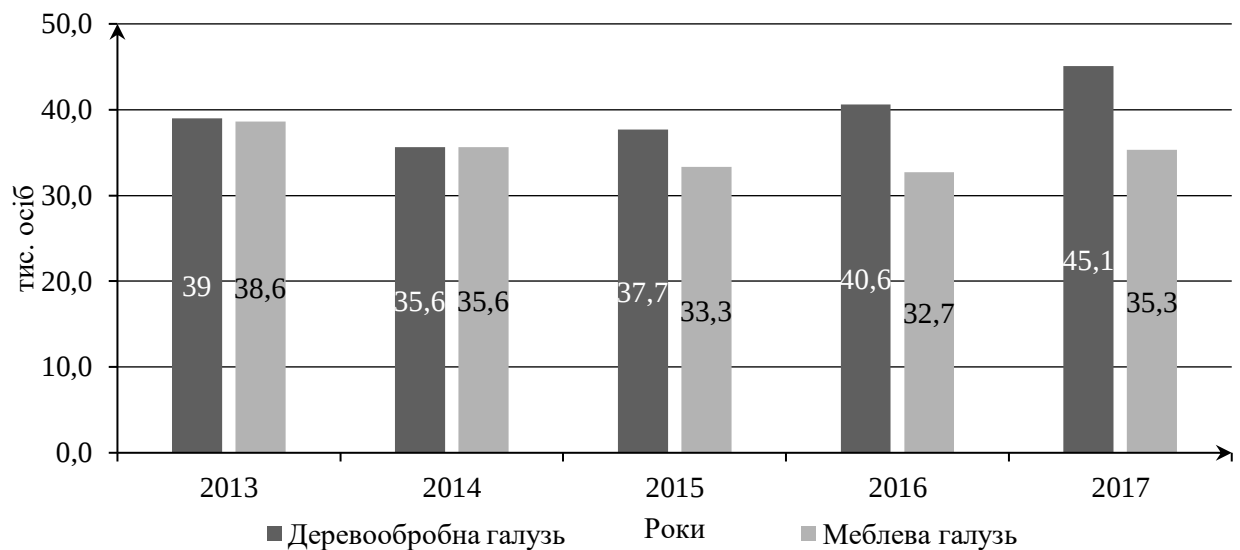

Рис. 2.3. Динаміка зайнятості на підприємствах деревообробної та меблевої галузей у 2013-2017 рр.

Джерело: сформовано на основі матеріалів [1]

Відповідно до задекларованих цілей мораторію експорту необроблених лісоматеріалів було створено нові робочі місця. Однак із часу імплементації заборони кількість зайнятих зростала тільки в лісопильній галузі. Хоча меблева галузь виробляє продукцію глибокої переробки деревини із значно вищою доданою вартістю, відбувалося зменшення кількості працівників, і лише у 2017 році на підприємствах галузі відбувся приріст зайнятості.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ ТОРІВЛІ ДЕРЕВИНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вже тривалий час зменшується роль українських лісів як важливого природного ресурсу і все більшого значення вони набувають, як об'єкт комерційних операцій. Головним чином таке використання лісового ресурсу зумовлене відсутністю єдиного шляху розвитку лісопромислового комплексу, який міг би враховувати як економічні, так і екологічні фактори. Внаслідок цього був порушений екологічний баланс лісів, – основна перевага надавалася відтворенню «ділових» порід через вимушену необхідність самофінансування лісогосподарств.

Результати запровадженого в Україні тимчасового мораторію на експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді свідчать про його неоднозначність. Зокрема, експорт необроблених лісоматеріалів значно зменшився, тому, відповідно, ця сировина залишилася в Україні та переробляється на вітчизняних деревообробних підприємствах. Однак, запроваджений мораторій критикують Міністерство економічного розвитку й торгівлі та ЄС, і вимагають його скасування. За інформацією міністерства [9], заборона на експорт лісу-кругляку закрила для України вихід на ринок збуту необробленої деревини, збільшила кількість незаконних вирубок, не сприяла підвищенню лісистості та не вирішила питання незаконних лісозаготівель, контрабанди деревини та непрозорого ціноутворення. Згідно з позицією ЄС, мораторій суперечить міжнародним зобов'язанням України, в тому числі відповідно до Угоди про асоціацію та статтею XI Генеральної угоди про тарифи і торгівлю СОТ. Через порушення зобов'язань Європейський Союз відмовився надавати транш макрофінансової допомоги.

У січні 2019 року ЄС ініціював проведення консультацій з Україною щодо заборони експорту необробленої деревини. Відповідно до положень Угоди про асоціацію проведення таких консультацій є першою стадією вирішення спорів.

Європейський Союз вимагає скасування мораторію на експорт лісу-кругляку, оскільки це суперечить ст. 35 Угоди про асоціацію, у якій йдеться, що [10] жодна зі сторін не повинна запроваджувати або зберігати будь-які заборони чи обмеження щодо імпорту будь-якого товару іншої сторони або експорту будь-якого товару. До того ж ст. XI ГАТТ 1994 року забороняє [11] використання повних чи часткових заборон та обмежень, окрім мит, податків, чи інших зборів, щодо імпорту будь-якого товару, який походить з території будь-якого іншого члена СОТ або щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару, призначеного для ввезення.

Щодо позиції України стосовно мораторію на експорт деревини, то вона відображена в пояснювальній записці до законопроекту, на підставі якого в подальшому було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань економічної політики». Зокрема у ній йдеться [12], що запроваджена заборона експорту необробленого лісу не суперечить положенням ГАТТ 1994, бо [13; 14] мораторій розповсюджується на всі країни, а не вибірково, тобто така заборона не є дискримінаційною. Наступний момент полягає в тому [3; 15], що заборона експорту встановлена на 10 років, тобто носить тимчасовий характер, і прямо пов'язана з існуванням екологічної загрози, що регламентує ст. XX(g) ГАТТ, тобто [13; 14] дозволяє вживати заходів з метою збереження природних ресурсів, які вичерпуються, якщо разом з ними застосовуються заходи з обмеження внутрішнього виробництва та споживання. Ще один аргумент, який наводить українська сторона, вказує на [3; 15] важливість значення лісу як невід'ємної складової навколишнього середовища, що відповідає ст. XI:2(a) тієї ж Угоди, де [13; 15] для товарів, що мають вагоме значення для країни, яка експортує, дозволяється запровадження тимчасових обмежень з метою попередження чи послаблення до критичного рівня. Також, у ст. 294 Угоди про асоціацію зазначається, що з метою сприяння сталому управлінню лісовими ресурсами сторони [10] зобов'язуються працювати разом для покращення правозастосування та

управління в лісовій галузі та сприяти торгівлі легальною і сталою лісовою продукцією.

У положеннях ГАТТ та Угоди про асоціацію є винятки, які надають можливість недотримуватись своїх міжнародних зобов'язань у певних крайніх випадках, утім простий перелік винятків у пояснювальних записках є недостатнім. Для цього необхідно надати достатні докази щодо необхідності застосування чи то обмеження, чи заборони експорту, а також розробити механізм обмеження внутрішнього виробництва і споживання. Однак прийняті законопроекти не використовують виняткові положення, а тільки частково й безсистемно можуть вирішити проблеми навколо заборони експорту. Зокрема, метою запровадження мораторію визначені виключно економічні цілі, необґрунтований рівень заготівлі ділової деревини, тобто екологічний фактор та фактор охорони навколишнього середовища зовсім не враховується.

Хоча запровадження заборони на експорт необробленої деревини – це, насамперед, економічне питання, проте неврахування екологічних питань буде великою помилкою. Щоб доцільно використати виняткові положення ГАТТ та Угоди про асоціацію необхідно їх правильно й сповна охарактеризувати та навести докази, які підтверджують, що на момент введення заборон і обмежень мали місце, зокрема, такі обставини:

- за ст. XI:2(a) ГАТТ 1994, – необроблена деревина як товар є надзвичайно важливою для України і на момент запровадження відповідної заборони існував ризик критичної нестачі лісу-кругляка;

- за ст. XX(g) ГАТТ 1994, – заборона експорту пов'язана зі збереженням вичерпних природних ресурсів; чим обґрунтовується розмір чинного обмеження внутрішнього споживання і чому він змінювався у сторону збільшення; чи існує в країні система моніторингу внутрішнього споживання деревини.

Питання обмеження внутрішнього споживання і виробництва потребує детальнішого аналізу. Згідно Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» вводиться [15] обмеження

внутрішнього споживання необробленої деревини, що за кодом УКТ ЗЕД відповідає товарній позиції 4403, у розмірі 20 млн. куб. м. По-перше, такий рівень заготівлі деревини є економічно необґрунтованим, оскільки такого об'єму рубок в Україні немає вже давно: за період з 2010 по 2017 роки середній загальний обсяг заготівлі деревини складає 18,2 млн. куб. м. (див. рис. 3.1), що майже на 10% менше від встановленого внутрішнього обмеження.

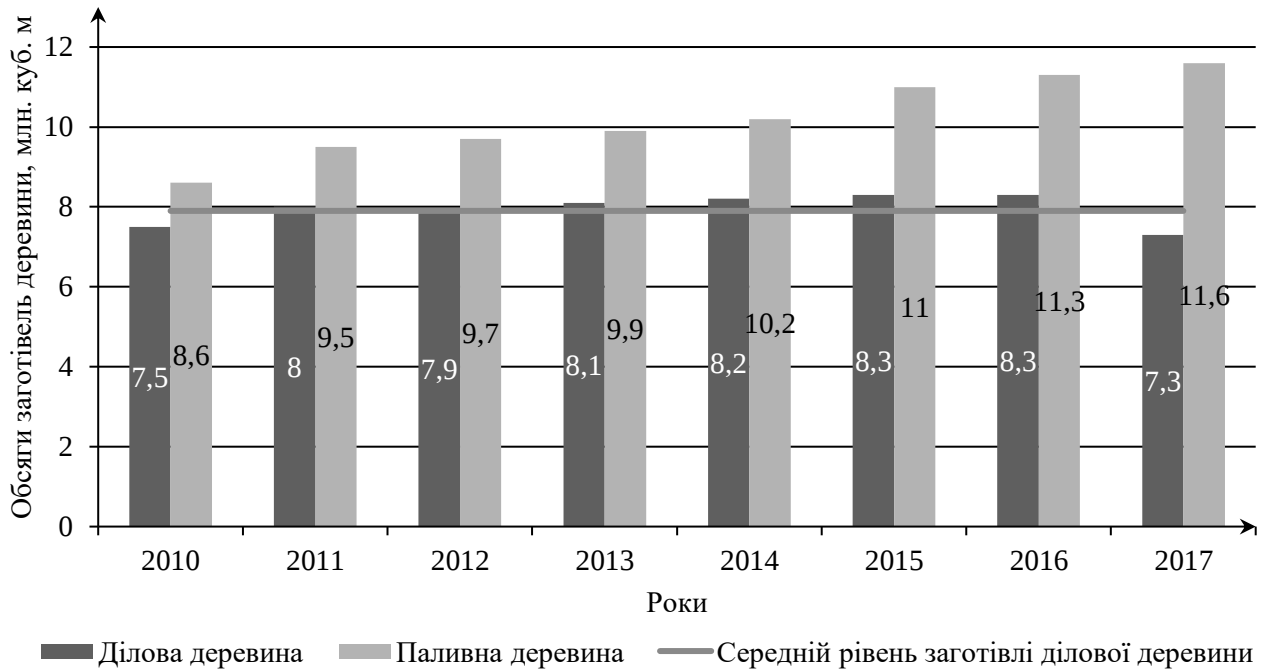

Рис. 3.1. Динаміка обсягів заготівлі деревини за 2010-2017 рр.
Джерело: сформовано за матеріалами [16]

По-друге, встановлюється обмеження на споживання виключно ділової деревини, тому варто зазначити, що середній рівень заготівлі саме ділової деревини за 2010-2017 рр. становить 7,95 млн. куб. м., тобто у законопроекті запропоновано зафіксувати максимальний поріг у 2,5 рази більший, ніж існуючий, що не сприяє належному збереженню українських лісів та обмеженню внутрішнього споживання.

Оптимальним вирішенням проблеми визначення рівня заготівлі ділової деревини можливе із застосуванням наступного підходу: з часу запровадження заборони на експорт лісу-кругляку, рівень внутрішнього споживання ділової деревини має обмежитися до 4 млн. куб. м, і з кожного наступного року

максимальний рівень заготівлі зростатиме на 7% (див табл. 3.1). Таким чином, із застосуванням цього підходу до останнього року дії мораторію рівень внутрішнього споживання ділової деревини дорівнюватиме середньому рівню заготівлі деревини до моменту запровадження заборони експорту.

Таблиця 3.1

Рекомендовані прогностичні значення обсягів заготівлі ділової деревини на 2016-2026 рр.

Періоди дії мораторію	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Обсяги заготівлі ділової деревини, млн. куб. м	4,0	4,1	4,2	4,4	4,7	5,1	5,5	6,0	6,5	7,2	7,9
Ланцюгові темпи зміни обсягів заготівлі ділової деревини, %	-	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70

**Примітка:* розроблено автором

Варто зауважити, що не тільки Україна зіткнулася з проблемами регулювання неконтрольованих вирубок лісів та значної лісозаготівлі. Уряди багатьох країн здійснюють пошук можливих варіантів розвитку торгівлі лісовими ресурсами, з метою забезпечення збереження балансу економічної та екологічної складових цієї проблеми. Загалом, станом на 2018 рік близько в тридцяти країнах світу діяли різні форми заборон та обмежень на експорт лісоматеріалів. Подібно до задекларованих цілей обмеження експорту необробленого лісу в Україні, у світі запровадження заборони полягало [6, с. 9] в захисті лісів від вирубування та сприяння розвитку внутрішнього виробництва. Проте як свідчить міжнародний досвід [5, с. 3-4; 6, с. 9-11, 23-24], запровадження заборон призводить до неоднозначних наслідків:

1) заборона експорту лісоматеріалів зменшує вартість деревини і зростаючого лісу:

а) відбувається зменшення ціни при покупці деревини, яка раніше експортувалася через скорочення кількості потенційних покупців,

б) паралельно зменшується ціна деревини на внутрішньому ринку,

в) оскільки вартість зростаючого лісу залежить від вартості товарів, які можна отримати при його заготівлі, то відповідно і знижується вартість зростаючого лісу, як для власника, так і для суспільства в цілому;

2) заборона експорту деревини негативно впливає на діяльність лісового господарства:

а) зниження ціни на деревину призводить до скорочення доходів постійних лісокористувачів, основна частина яких є учасником лісового господарства,

б) зростання частки лісів, вирубка яких є економічно недоцільна, оскільки витрати на заготівлю та доставку деревини перевищує рівень ринкової ціни,

в) збільшення лісового фонду за рахунок деревостанів низької якості,

г) збільшення частка відходів, які не використовуються,

д) скорочення капіталовкладення в розбудову лісової інфраструктури;

3) заборона експорту лісової продукції спричиняє випереджуючий розвиток первинної деревообробки:

а) відсутність конкуренції з боку експортерів і падіння цін на деревину, створює ілюзію вигідності і веде до збільшення капіталовкладень в устаткування для лісопильної галузі,

б) великими темпами зростає попит на пиловник через відсутність попиту на низьку за якістю деревину та відходи,

в) зростає кількість нелегальних вирубок, тіньових продажів та корупції,

г) деградація лісів і брак сировини ведуть до банкрутства лісопильних підприємств.

В результаті, позитивні наслідки в короткостроковому періоді отримує тільки деревообробна промисловість, проте в довгостроковій перспективі всі галузі лісопромислового комплексу зазнають негативних наслідків. З огляду на

перелічені вище негативні можливі наслідки від дії заборони експорту лісоматеріалів та на складну ситуацію між Україною та ЄС через мораторій – є нагальна необхідність пошуку альтернативного вирішення проблем щодо експортної політики України торгівлею лісоматеріалами.

Деревообробна промисловість України наразі лише розвивається і це відбувається за рахунок самих підприємств. Слабкі позиції щодо виробництва готової продукції глибокої переробки є наслідком того, що досі це питання залишається поза увагою центральної влади, яка формує економічну політику держави [17]. Але, незалежно від відношення до самого мораторію для подальшого розвитку деревообробної промисловості підприємствам необхідна масштабна модернізація виробництва. Тому, доцільним заходом є скасування імпортного (ввізного) мита та податку на додану вартість на обладнання, аналоги якого в Україні не виробляються.

На основі досвіду європейських країн у політиці ведення лісового господарства було б доцільно експортувати деревину за «залишковим» принципом, тобто першочергово забезпечуються сировиною вітчизняні товаровиробники. Оскільки за таким підходом успішно функціонують та розвиваються європейські підприємства [17], то варто б проаналізувати цей підхід, оцінити можливості його використання в українських реаліях та розробити прогностичні моделі, які покажуть ризики та вигоди застосування різних сценаріїв (повна заборона, часткова заборона) для державних лісгосподарських підприємств.

Ще один альтернативний варіант мораторію полягає в запровадженні експортних (вивізних) мит. Зокрема, зараз в Україні застосовуються експортні (вивізні) митна на насіння деяких олійних культур, живу худобу та шкіряну сировину, відходи та брухт чорних металів. При обґрунтованому запровадженні експортних мит, обмеженні внутрішнього споживання деревини, скасуванні імпорتنих мит на необхідне устаткування при деревообробці, аналоги яких не виробляються в Україні, створюються всі передумови для забезпечення розвитку вітчизняного лісового господарства.

Рекомендовано запровадити експортні мита до товарної групи 44 УКТ ЗЕД, товари якої можна згрупувати таким чином [18]:

1) необроблена деревина: необроблена деревина (зрубана, колота, начорно обтесана (брусована), обкорована і т.д.) і паливна деревина, відходи деревини та скрап, тирса, деревинна дранка чи шматочки; обручі, стовпи, гідробудівельні колоди (палі), вішки, кілки і т.д.; деревне вугілля; деревна шерсть і деревне борошно; шпали для залізничних чи трамвайних колій (переважно товарні позиції 4401 – 4406);

2) напівфабрикати з деревини:

а) розпиляні, колоті, обтесані, стругані, лущені, шліфовані, з'єднані у шип деревинні матеріали, наприклад, із шиповим з'єднанням (тобто з'єднані шляхом склеювання торцями коротких сортиментів деревини з метою одержання матеріалів більшої довжини, при цьому з'єднання нагадує переплетені пальці), а також деревинні матеріали постійного профілю (товарні позиції 4407 – 4409);

б) деревностружкові та аналогічні плити, деревноволокнисті плити, шарувата та пресована деревина (товарні позиції 4410 – 4413);

3) вироби з деревини в цілому.

Головним чином мита доцільно застосувати до перших двох груп: необроблена деревина та напівфабрикати з деревини. Аналізуючи альтернативні варіанти розвитку експортної політики України торгівлею лісоматеріалами в умовах євроінтеграції ґрунтуючись на тарифній ескалації митно-тарифних бар'єрів запропоновано оптимальні ставки адвалорних та специфічних експортних мит (див. табл. 3.2)

Вивізне (експортне) мито нараховується митними органами України і сплачується у валюті України.

При визначенні митної вартості товарів та сплаті мита іноземна валюта перераховується у валюту України за офіційним курсом Національного банку України на день подання митної декларації.

**Рекомендовані ставки вивізного (експортного) мита на товари,
що вивозяться за межі України**

Код товару згідно з УКТ ЗЕД	Назва товару згідно з УКТ ЗЕД	Ставка мита	
		у відсотках до митної вартості товару	але не менше як (євро за 1 м ³)
4401	Деревина паливна у вигляді колод, полін, хмизу, гілок тощо; деревна тріска або стружка; тирса, тріска, стружка, уламки та відходи деревини та скрап агломеровані або неагломеровані, у вигляді полін, брикетів, гранул тощо	15	4
4401 00 00	- деревина паливна у вигляді колод, полін, сучків, хмизу, гілок тощо	20	5
4402	Вугілля деревне (включаючи вугілля із шкаралупи або з горіхів), агломероване або неагломероване	7	2
4403	Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані	27	24
4403 10 00	- оброблені фарбою, протруювачами, креозотом або іншими консервантами	30	25
4403 20 00	- інші з хвойних порід	30	25
4404	Деревина бондарна; колоди колоті; палі, кілки, стовпи загострені з дерева, але не розпиляні уздовж; лісоматеріали, начорно обтесані, але не обточені, не вигнуті або не оброблені іншим способом, що використовуються для виробництва ціпків, парасольок, ручок для інструментів або подібних виробів; деревина лущена та аналогічна	12	5
4406	Шпали дерев'яні для залізничних або трамвайних колій	12	5
4407	Лісоматеріали розпиляні або розколоті уздовж, розділені на шари або лущені, стругані або нестругані, шліфовані або нешліфовані, які мають або не мають торцеві з'єднання, завтовшки більш як 6 мм	10	4

**Примітка: розроблено автором*

Запровадження ставок вивізного мита на деревину та напівфабрикати з деревини за зазначеними кодами дозволить створити сприятливий інвестиційний клімат для розвитку деревообробного сектору економіки, збільшити обсяги виробництва і реалізації продукції з деревини, що в свою чергу забезпечить зростання надходжень до бюджету від прибутку деревообробних підприємств та від справляння експортного мита.

У результаті впровадження ставок вивізного мита на лісоматеріали необроблені та напівфабрикати з деревини очікується скорочення експорту деревини в круглому виді, при цьому зростуть надходження до держбюджету від справляння експортного мита. Крім того, запровадження експортного мита сприятиме збільшенню надходжень до бюджетів всіх рівнів від розширення бази оподаткування через зростання обсягів виробництва та реалізації промислової продукції з деревини та тріски, які будуть перероблені на вітчизняних потужностях.

ВИСНОВКИ

Ліси – стратегічний ресурс України, але лісове господарств зазнає великої шкоди від нераціонального використання лісових ресурсів, недосконалої державної політики у сфері лісогосподарства, неналежного рівня обліку лісових ресурсів та здійснення неконтрольованих вирубок. Тому, задля вирішення цілої низки проблемних питань Верховна Рада України у квітні 2015 року підтримала зміни до законодавства, щодо поступової заборони експорту необроблених лісоматеріалів.

Запровадження мораторію як інструменту регулювання лісогосподарської діяльності у сфері експорту лісу-кругляку мало на меті зменшити обсяги стихійного вирубання лісів, сприяти переорієнтації українських підприємств на експорт продукції з більш глибоким ступенем переробки, забезпечити українських деревообробних та меблевих підприємств сировиною, створити нові робочі місця, стимулювати розвиток деревообробної та меблевої промисловості.

Статистичні дані свідчать про недієвість заборони необробленої деревини за кордон. Запроваджений мораторій сприяв розвитку деревообробної промисловості в основному за рахунок лісопильної галузі, що виготовляє продукцію первинної обробки деревини, також зросла кількість деревообробних підприємств та зріс рівень зайнятості в цих галузях. Меблева галузь також демонстрував зростання обсягів виробництва та зайнятості, однак значно меншими темпами ніж переробна промисловість в цілому.

У структурі українського експорту зросла частка продукції деревообробної та меблевої галузей. Відбулося це за рахунок скорочення обсягів експорту України на фоні збільшення питомої ваги експорту деревини та виробів із неї, а також відновлення обсягу продажів меблевої галузі.

Водночас, досягнення прогресу на шляху скасування або призупинення мораторію на експорт необробленої деревини є чи не найгострішим проблемним питанням відносин України з ЄС, адже, як зазначає європейська сторона, заборона експорту необроблених лісоматеріалів суперечить положенням Угоди

про асоціацію та зобов'язанням України в рамках СОТ. Тому з метою врегулювання цієї проблеми запропоновано низку законодавчих ініціатив, проте вони не містять ані достатніх доказів необхідності застосування саме заборони експорту, ані механізму обмеження внутрішнього виробництва і споживання.

З метою врегулювання експорту лісоматеріалів та вирішення суперечностей між Україною та ЄС рекомендовано: по-перше, скасувати імпортні (ввізні) мита та податок на додану вартість на обладнання для деревообробних підприємств, аналоги яких не виробляються в Україні, що створить передумови для розвитку глибинної обробки деревини; по-друге, експортувати деревину за «залишковим» принципом, адже запровадивши цей підхід першочергово забезпечуватимуться сировиною вітчизняні підприємства, а її надлишок буде експортуватися; по-третє, на основі формування тарифної ескалації митно-тарифних бар'єрів доцільно встановити оптимальні ставки адвалорних та специфічних експортних мит. Запровадження ставок експортного (вивізного) мита на лісоматеріали необроблені та напівфабрикати з деревини зменшить обсяги експорту лісу-кругляку, збільшить обсяги виробництва глибинної обробки, зростуть надходження до держбюджету від справляння мита, що покращить інвестиційний клімат для розвитку деревообробного сектору економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна характеристика лісів України [Електронний ресурс] // Державне агентство лісових ресурсів України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&cat_id=32867
2. Закон України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» // Відомості Верховної Ради. – 2006. – №2. – С. 34.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів // Відомості Верховної Ради. – 2015. – №31. – С. 291.
4. Підходи щодо класифікації товару «двосторонні балки (бруси)» [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/314200.html>.
5. Попков М. Запрет на экспорт древесины в Украине: причины, последствия, альтернативы / М. Попков. – Київ, 2016. – 50 с. – (ENPI FLEG II).
6. Ангел Є. Результати запровадження в Україна тимчасового мораторію на експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді / Є. Ангел, А. Бутін. – Київ, 2018. – 24 с. – (ГО «Інститут економічних досліджень і політичних консультацій»).
7. Митна статистика [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/ms/>.
8. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

9. Ярощук О. Рік другий. Куди привів Україну мораторій на експорт лісу-кругляку? [Електронний ресурс] / О. Ярощук // Аналітична платформа VoxUkraine. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/uk/rik-drugij-kudi-priviv-ukrayinu-moratorij-na-eksport-lisu-kruglyaku/>.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. – 2014. – №75.
11. Лісівники Львівщини проти обмежень експорту деревини [Електронний ресурс] // Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://lvivlis.gov.ua/news?id=1443>.
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань економічної політики [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61064.
13. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року // Офіційний вісник України. – 2010. – №84. – С. 303.
14. Махінова А. Кругляк довів до арбітражу: плюси і мінуси позиції України у суперечці з ЄС [Електронний ресурс] / А. Махінова // Європейська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/01/21/7091750/>.
15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» // Відомості Верховної Ради. – 2018. – №42. – С. 327.
16. Заготівля ліквідної деревини за системами та видами рубок [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

17. Перспективи розвитку деревообробної промисловості в Україні – Київ, 2016. – 36 с. – (Громадська організація «Інститут суспільно-економічних досліджень»).

18. Пояснення до групи 44 «Деревина і вироби з деревини, деревне вугілля» [Електронний ресурс] // Інформаційна компанія «ПроАгро Груп». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.proagro.com.ua/reference/vedua/uktzed/59.html>.